

İSLAM HUKUKU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Sayı: 36
Ekim 2020

www.islamhukuku.com

www.islamhukuku.org

www.islamhukuku.net

ISSN 1304-1045

EŞ'ARÎ USÛLCÜLERİN NESİH KONUSUNDA İMAM ŞÂFÎ'YE YÖNELTİĞİ ELEŞTİRİLER

-Râzî ve Âmidî Örneği*

Prof. Dr. Nasi ASLAN**

Özet: Nesih konusu, kelim, tefsir ve hadis olmak üzere genelde İslamî ilimlerin, özelde ise fıkıh usûlünün ana konularından birini oluşturur. Nesihle ilgili tartışmalar daha çok deliller arası neshin vukuu ile ilgili olup bu konu haddizatında usûldeki tartışmaların da odağını oluşturmaktadır. İslam âlimlerinin cumhuruna göre Kur'an'ın Kur'an ve sünnetle, sünnetin de Kur'an ve sünnetle neshi caizdir. Diğer taraftan fakihler Kur'an ve mütevâtîr sünnet ile sabit hükmün ahad haber, icmâ veya kıyas ile neshinin caiz olmadığı hususunda görüş birliği içindedir. İmam Şâfî ise Kur'an'ın ancak Kur'an'la, sünnetin de ancak sünnetle neshedilebileceğini söyler. Kur'an'ın sünnetle, sünnetin de Kur'an'la neshinin ise caiz olmadığı görüşündedir. İmam Şâfî, konuyla ilgili bu görüşünden dolayı birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Nitekim amelde Şâfî mezhebine mensup olmakla beraber kelâmî alanda Eş'arî ekolünün öncülerinden olan Fahreddin er-Râzî ve Seyfeddin el-Âmidî de bu konuda İmam Şâfî'ye bir dizi eleştiride bulunurlar. İşte bu makalede söz konusu eleştirileri değerlendireceğiz. Ayrıca Hanefî usûlcülerin aksine Eş'arî usûlcülerin ele aldıkları konularla ilgili görüş sahiplerine atıfta bulunurlarken Eş'ariyye'ye ve Mutezile'ye buldukları atıflar makalede dikkat çeken noktalardır.

Anahtar Kelimeler: Eş'ariyye, Nesih, Beyan, Kur'an, Sünnet.

Ashari Methodologists' Criticisms For Imam Shâfî For His Views on Abrogation -Râzî and Âmidî Example-

Abstract: The subject matter of abrogation is one of the main subjects of Islamic sciences such as Islamic theology, commentary and hadith in general and that of jurisprudential methodology in particular. Debates on abrogation are mostly on the occurrence on abrogation among the sources (Qur'an, Sunnah, Consensus, Analogy) and that actually forms the focus of debates in methodology. To the majority of muslim scholars, Qur'an's and Sunnah's abrogating Qur'an and Qur'an's and Sunnah's abrogating Sunnah is permissible. However, jurists are in full agreement that it is not permissible that a provision determined by Qur'an and recurrent sunnah is abrogated by solitary hadith, consensus or analogy. But Imam Shâfî is of the opinion that Qur'an can only be abrogated by Qur'an and Sunnah can only be abrogated by Sunnah. he thinks that it is not permissible that Qur'an abrogates Sunnah or Sunnah abrogates Qur'an and because of this opinion, he has been exposed to a lot of criticism. As a result, adopting Shafî's mazhab in practice and being among top Ashari's theologians, Fahreddin al-Razi and Seyfeddin al-Âmidî direct some criticism to Iman Shâfî on this matter. Here, in this article, we will be evaluating this criticism. Besides, contrary to Hanafian methodologists, among the references they make, Ashari methodologists' referrals to Ashari and Mu'tezili are the striking points in the article.

Keywords: Ashariyah/Ash'arism, Abrogation, Explanation, Qur'an, Sunnah.

* Bu çalışma Çukurova Üniversitesi BAP birimi tarafından SDK-2017-9870 nolu proje kapsamında desteklenmiştir. Söz konusu çalışma 04-06 Mayıs 2018 tarihinde düzenlenen V. Uluslararası Şeyh Şa'ban-ı Veli -Eş'arîlik- Sempozyumunda sunulan tebliğin geliştirilmiş halidir.

** Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Anabilim Dalı, nasiaslan@cu.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0871-5102>

GİRİŞ

İslâm hukukuna dair hükümlerin değişime açık olduğu gerçeği aslında Şâri tarafından bildirilerek nesih olgusu ile ikrar edilmiş ve bu durum hikmet-i teşrinin bir gereği olarak kabul edilmiştir. Hükümlerin teşrii sürecindeki bu tecrübe, naslarla olgu arasındaki bağın canlı tutulmasına dair ilerleyen zaman ve gelecek için değişim ve dinamizmin ilham kaynağı olarak konumlandırılmıştır denilebilir.

Nesih değişim ve terakkinin kodlarını içermesi hasebiyle tartışma konusu olarak her zaman aktüalitesini korumuş ve korumaya da devam edecektir. Bu araştırmada neshin deliller arasında nasıl cereyan ettiği İmam Şâfi'nin yaklaşımı ve Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) ile Seyfeddin el-Âmidî'nin (ö. 631/1233) ona yönelttikleri eleştirilerle sınırlı tutulacaktır.

Nesih, sözlükte “ortadan kaldırmak; nakletmek; beyan etmek; kitabı istinsah etmek; bir şeyin yerine başkasını ikame etmek; bir şeyi bir şeyle değiştirmek” mânalarına gelen n-s-h fiilinin mastarıdır.¹ Bu değişimden “izâle” anlaşılacağı gibi bazen “isbat” anlaşılır, bazen de ikisi birden anlaşılır.² Terim olarak “şer’î bir hükmün daha sonra gelen şer’î bir delil ile kaldırılmasını” ifade eder.³ Neshin konusu olduğu durumlarda önceki hüküm mensûh, onu yürürlükten kaldıran yeni hüküm veya delil nâsîh diye isimlendirilir. Özellikle fıkıh usulünde gerçek anlamda neshedenin Allah olduğuna dikkat çekilerek delil veya hüküm için nâsîh kelimesinin kullanımının mecazi olduğu belirtilir.⁴ Cüveynî’ye (ö. 478/1085) göre fakihler, lafzın şumulüne giren fertlerin tahsisinin değil uygulama açısından zamanın tahsis edilmesinin nesih olduğunu ifade ederler. Ebû İshâk’ın,⁵ neshi zamanın tahsisi olarak tarif etmiş olması da bu cümleden olarak değerlendirilir.⁶ Usûl âlimleri nesih için “taabbüd süresinin sona erdiğinin açıklanması”, “önceki hitapla sabit olan hükmün kaldırıldığına delalet eden hitap”, “bir şer’î delilden sonra onun içerdiği hükmün aksini gerektiren başka bir şer’î delilin gelmesi” gibi farklı tanımlar verseler de onların şer’î bir hükmün daha sonra gelen başka bir şer’î delille kaldırılması noktasında birleştiği görülmektedir.⁷

1 İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “nsh” md., II, 461-462.

2 Bkz. İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur’ân*, “nesh” md. s. 801.

3 Serahsî, *Usûlü's-Serahsi*, II, 53-54; Zeydân, *el-Vecîz fi usûli'l-fıkh*, s. 388.

4 Çetin, “Nesih”, *DİA*, XXXII, 579.

5 Cüveynî'nin atıfta bulunduğu “Ebû İshâk” için el-Mervezî (ö. 340/951) ya da Şîrâzî, (ö. 476/1083) akla gelse de orada kast edilen muhtemelen meşhur Eş'arî mütekellimi Ebû İshâk el-İsferâyîni'dir (ö. 418/1027). Çünkü metinde el-Üstâz ifadesi geçmekte olup bu terim Horasan bölgesinde kelim ustaları için kullanılmaktaydı. Genelde el-Üstâz Ebû İshâk denilince el-İsferâyîni anlaşılır.

6 Cüveynî, *el-Burhân fi usûli'l-fıkh*, II, 247, 257.

7 Koca, “Nesih”, *DİA*, XXXII, 582-583.

Neshin terim anlamı üzerinde duran günümüze ulaşmış ilk eser İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) *er-Risâle*'sidir. Şâfiî bu eserinde neshi âmmin tahsisi, mutlakın takiyidi, müphem ve mücmelin beyanı ile istisnadan ayırarak ona nassın hükmünün kaldırılması ve yerine yeni bir hükmün getirilmesi manasını vermiştir.⁸ Böylece o, fıkhıta neshin terim anlamının oluşmasında öncü bir rol oynamış ve yüklediği anlam itibarıyla ona büyük bir katkıda bulunmuştur. Ancak İmam Şâfiî neshi yerleşik anlamından farklı bir anlamda kullanmıştır. Nesh lafzının geçtiği âyetleri göz önünde bulundurarak neshe, hazf, tehir, ibtal ve tebdil gibi anlamlar yüklemiştir.⁹ Neshi, mükelleflere yönelik rahmet ve kolaylaştırma olarak gören İmam Şâfiî, Allah'ın Kitab'ında yer alan hükümleri ancak yine kendisinin neshedebileceğini; Hz. Peygamber (a.s) dâhil bunun hiç kimsenin kudretinde olmadığını ve buna yetkili kimsenin olamayacağını belirtir. Çünkü o, Allah dışında birinin Kur'an'daki bir hükmü neshetmesini Kur'an'a yönelik bir değiştirme faaliyeti kapsamında değerlendirir. Zira Kur'an'da bir şeyin ilkten farz olduğunu bildirme yetki ve kudretine sahip Allah, bu farzlardan dilediğinin yürürlüğünü sürdürme ve dilediğini de neshetme noktasında tek yetkilidir. Allah Teâlâ, Kur'an'da değiştirilmiyip sabitlenen farzlar ile değiştirilip neshedilen farzların hangileri olduğunu belirleme yetkisini kendisine nispet etmiştir.¹⁰ İmam Şâfiî, Cenâb-ı Hakkın, kendisine hâs kıldığı bu kudret ve yetkiye muhtelif âyetlerinde işaret ettiğini belirtmektedir ki aşağıda buna yeri geldiğince temas edeceğiz.

Âmidî, âlimlerin neshin aklen cevazı ve şer'an vukuu hakkında ittifak ettiklerini, bu konuda Mutezile âlimlerinden Ebû Müslim el-İsfehânî (ö. 322/934) dışında muhalefet eden olmadığını, onun neshi şer'an men ettiğini aklen ise cevaz verdiğini belirtir.¹¹ İsfehânî, Kur'an'a bâtılın ne önünden ne ardından yol bulabileceğini ifade eden ayete (Fussilet 41/42) dayanarak neshi kabul etmenin Kur'an'ın hükmünün iptal edilmesi anlamına geleceğini söylemiş, neshin varlığına delil getirilen âyetlerde Kur'an'ın daha önceki şeriatların veya kıblenin Kudüs'ten Mescid-i Haram yönüne değiştirilmesinde olduğu gibi o şeriatlardaki bazı hükümlerin neshedildiğini öne sürmüştür.¹²

8 Bkz. Şâfiî, *er-Risâle*, ss. 54-58.

9 Akay, *Şâfiî Usûl Geleneğinde İmâm Şâfiî'ye Muhalif Usûlî Görüşler*, s. 63.

10 Şâfiî, *er-Risâle*, ss. 54-55.

11 Âmidî, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*, III, 106.

12 Çetin, "Nesih", XXXII, 580.

DELİLLER ARASI NESİH

Âlimler sübutu kat'î olarak sabit olan delillerin zannî bir delille nesh edilemeyeceği hususunda icma etmişlerdir. Bu cümleden olarak Kur'an'ı ahad haber neshedemez, aynı şekilde mütevatir sünneti de nakli kesin olmayan deliller yine neshedemez.¹³ Neshi kabul eden âlimlerin tamamı Kur'an'ın Kur'an'ı ve sünnetin sünneti nesh edebileceğini kabul ederken, Kur'an'ın sünneti veya sünnetin Kur'an'ı nesh etmesinde görüş ayrılığı bulunmaktadır. Kur'an'ın açıklanmasını sünnetin en temel işlevi olarak gören İmam Şâfiî başta olmak üzere bazı âlimler bu tür yani çapraz neshe karşı çıkarken çoğunluğu teşkil edenler, Kur'an'ın sünneti nesh etmesi yanında mütevatir sünnetin de Kur'an'ı nesh edebileceğini söylemişlerdir.¹⁴ Kur'an'ın Kur'an'la neshi, sünnetin de sünnetle neshi genelde âlimler tarafından kabul edilmesi nedeniyle bunu araştırma konumuzun dışında tutacağız. Çapraz nesih meselesinde İmam Şâfiî'ye yönelik eleştiriler Râzî ve Âmidî'den daha önce başlamıştır. Kur'an ile Sünnetin birbirini neshetmediğine dair açık bir delilin olmadığını belirterek¹⁵ İmam Şâfiî'nin nesih teorisine karşı ilk eleştiriye Ebû İshak el-Mervezî (ö. 340/951) yönelmiştir. İmam Eş'arî'nin (ö. 324/935-936) Ebû İshak el-Mervezî'ye kalam öğrettiğine dair bilgi, Mervezî'nin bu görüşe kail olmasında Eş'arî tesiri ve etkileşimini güçlendirmektedir.¹⁶ Daha sonra bu konuda Şâfiî usûlcülerin, Şâfiî'ye muhalefesinde Bâkillânî'nin (ö. 403/1013) görüşlerinin önemli derecede belirleyici olduğu görülmektedir.¹⁷ Nitekim Bâkillânî'den etkilenen Cüveynî'nin Kur'an ile Sünnet arasında teşriî kuvvet bakımından tesis ettiği eşdeğerlik¹⁸ görüşünün başta Gazzâlî olmak üzere kalamcı usulcüler tarafından kabul edilmesi önemli bir kırılma noktasıdır. Ondan sonra Eş'arî usulcüler konuyu hep bu çerçevede ele almayı sürdürmüşlerdir. Şîrâzî (ö. 476/1083) ve Sem'ânî (ö. 489/1096) hariç diğer Şâfiî usûlcüler Kur'an'ın Sünnet ile neshi konusunda İmâmlarından farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.¹⁹ Şâfiî usulcülerin, nesh konusunda İmam Şâfiî ile müttefik oldukları tek nokta, ahad Sünnet'in Kur'an'ı nesh edemeyeceği hususudur. Özellikle mütekellim usulcüler bunun dışındaki bütün noktalarda Şâfiî'nin görüşlerine muhaliftirler. Şâfiî fukahasından Şîrâzî bir yönüyle Şâfiî'ye muhalif olsa da, Sünnet'in Kur'an'ı nesh edemeyeceği konusunda Şâfiî

13 Cüveynî, *el-Burhân*, II, 254; Bahrülulûm el-Leknevi, *Fevâtihu'r-rahamût şerhu Müsellemü's-sübüt*, II, 93.

14 Çetin, "Nesih", XXXII, 580.

15 Zerkeşi, *el-Bahrü'l-muhît fi usûli'l-fıkh*, IV, 123.

16 Eşit, *Şâfiî Fıkıh Usûlünün Gelişimi*, s. 117.

17 Akay, *Şâfiî Usûl Geleneğinde İmâm Şâfiî'ye Muhalif Usûli Görüşler*, s. 69.

18 Okuyucu, "Şâfiî'nin Kaynak İçi Nesih Teorisi ve Şâfiî Fıkıh Geleneğinde Yorumlanış Biçimleri" s. 29.

19 Geniş bilgi için bkz. Akay, "Edille-i Erbaa Bağlamında Şâfiî Usûl Geleneğinde İmâm Şâfiî'ye Muhalif Metodolojik Görüşler" s.306; Akay, *Şâfiî Usûl Geleneğinde İmâm Şâfiî'ye Muhalif Usûli Görüşler*, s. 69.

ile aynı görüştedir. Fakat mütekellim usûlcüler Sünnet'in de Kur'an'ı nesh edebileceği görüşünde müttefiktirler.²⁰

Şâfi'ye göre Kur'an ayetleri arasındaki nesih ilişkisi sünnetin işareti ve haber vermesiyle bilinir. Sünnetin, bir ayetin neshedildiğine işaret etmesi ve bunu haber vermesi sünnetin Kur'an'ı neshi şeklinde anlaşılmalıdır.²¹ Çünkü ona göre nesih benzerler/denkler arasında gerçekleşir ki²²; Kur'an'ın misli olmayan sünnetin Kur'an karşısındaki konumu onu neshetmek değil beyan etmektir. Sünnet içerik itibarıyla Kur'an'a tabidir. Kitaba tabi olan şey onu beyan eder, neshetme konumunda olmaz. Nitekim sünnet Kur'an'ın beyanıdır. Beyan ise bir hükmü tebdil ve onu ortadan kaldırmak değildir. Eğer sünnet Kur'an'ı neshedici olsaydı o, beyan görevinden çıkmış olurdu. Bu durumda sünnet beyan bağlamında neshin gerçekleşip gerçekleşmediğini haber veren durumundadır. Örneğin "*varise vasiyet yoktur*" hadisi akrabaya vasiyeti emreden ayeti neshetmemiştir. Çünkü Şâfiî, bu hadisi müstakil neshedici bir delil olarak görmez. Vasiyetle ilgili ayetin miras ayetiyle neshedildiğini belirtip bu hadisin ise ayetler arasındaki nesih ilişkisini haber veren bir konuma sahip olduğunu söyler. Yani bu hadis ilgili ayeti nesh etmemekte mirasta hak sahiplerini bildiren miras ayetlerinin gelmesiyle vasiyet ayetinin neshedildiğini bildirmekte, neshin varlığını haber vermektedir.

İmam Şâfiî bu kısma örnek olarak recm cezasını verir. Kur'an-ı Kerim'de evli ve bekar ayrımı yapılmadan zina edenler için belirlenen ceza 'yüz sopa vurulması'²³ şeklindedir. Daha sonra Hz. Peygamberin sünneti, yüz sopa cezasının hür ve bekar iken zina edenler hakkında sabit olduğunu, evliler için bunun neshedildiğini ve zina eden hür evlilere ise recm cezası uygulanacağını haber vermiştir.²⁴ Şâfiî'nin, zinâ fiilinde bekar ile evlilerin cezasını Hz. Peygamberin, Allah'tan alarak belirlediğini söylemesi, ona göre, sünnetin Kur'an'ı neshetmesi değil sadece bu nesih olgusuna işaret edip açıkladığı tarzında anlaşılmalıdır.

Ancak Gazzâlî, Şâfiî'nin bu izahını çok isabetli bulmamaktadır. Gazzâlî'ye göre kim Kur'an'ın sünnetle ve sünnetin Kur'an'la neshinin vâkî olmadığını iddia ediyorsa bu vakiya aykırıdır. Gizli kalmış ve silinip gitmiş bir sünnetin takdirine (neshe dair bütün bilgilerin sünnetle geleceği varsayımına) gerek yoktur.

20 Beroje, "İmam Şâfiî'nin Nesh Anlayışı ve İlk Şâfiî Usûlcülerin Buna Yönelik Eleştirileri", s. 63.

21 Nazlıgöl, *İmam eş-Şâfiî'nin Hadis Kültürümüzdeki Yeri*, s. 128-129.

22 Şâfiî, *er-Risâle*, s. 57.

23 Nur, 24/2: "Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dini(nin koymuş olduğu hükmü uygulama) konusunda onlara acıyacağımız tutmayın. Mü'minlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun."

24 Şâfiî, *er-Risâle*, s. 66-67.

Çünkü böyle bir takdir zaruri değildir. Kur'an'ın sünnetle ve sünnetin Kur'an'la neshinin hiçbir surette vuku bulmadığını söylemek sırf tahakkümdür (gerçeğe aykırı bir dayatmadır). Gazzâlî, “Eğer Şâfiî neshin çoğunlukla böyle olduğunu söylüyorsa, bunu tartışma konusu yapmak bile gereksizdir”²⁵ diyerek nesh konusunda Şâfiî ile mütekellim usulcüler arasındaki tartışmanın fitilini ateşlemiştir. Râzî ve Âmidî'nin Şâfiî'ye yönelttiği eleştirileri Gazalî'nin başlattığı tartışma doğrultusunda anlamak gerekir.

1. Kur'an'ın Sünneti Nesh Etmesi

Hz. Peygamber'in en temel görevinin beyan olduğunu söylemesi ve sünneti de bu noktada konumlandırmasından dolayı İmam Şâfiî'ye göre Kur'an'ın sünneti nesh etmesi caiz değildir. Oysa âlimlerin ekseriyetine göre bu aklen caiz olup şer'an da vukû bulmuştur. Hatta Şâfiî usûlcüler istinasız Kur'an'ın sünneti neshedebileceğini aklen caiz şer'an vuku bulduğu görüşündedirler. Öyle ki Şâfiî usûlcüler arasında Şâfiî'nin mezkûr görüşünün isabetsizliği hususunda tam bir görüş birliği söz konusudur.²⁶ Fahreddin Râzî'ye göre bu görüşte olanlar başlangıçta Müslümanların namaz kılarken Mescid-i Aksâ'ya yönelmelerinin sünnetle vacip olmuş bir hüküm olduğunu daha sonra ise söz konusu hükmün Bakara 115. ayetle nesh edildiğini delil göstererek Kur'an'ın sünnetle sabit olan bir hükmü nesh ettiğini belirtirler. Râzî, bu konuda İmam Şâfiî'nin şu şekilde ihticâta bulunduğunu nakleder: Şâfiî'ye göre “Şüphesiz biz sana Kur'an'ı indirdik ki insanlara kendilerine indirileni açıklayasın”²⁷ ayeti Hz. Peygamber'in sözünün/kelamının Kur'an'ın beyanı olduğuna delalet eder. Buna göre nâsih (nesh eden) nesh olunan için beyandır. Eğer Kur'an sünneti nesh etseydi, bu durumda Kur'an sünneti beyan edici olurdu. Bu halde Kur'an ve sünnetten her biri diğeri'nin beyan edicisi konumuna gelmiş olur²⁸ ki bu ayetin muktezasına aykırıdır.

Râzî, İmam Şâfiî'nin bu görüşünü eleştirmektedir. Ona göre bu ayet, Hz. Peygamber'in her konuştuğunun Kur'an'ın beyanı olduğu anlamına geldiğine delil olmaz. Sünnetin tamamının (genel manada) beyan olduğunu kabul ettiğimizde bu beyan, tebliğin ta kendisidir. Nitekim beyanı burada tebliğ manasına hamletmek daha evlâdır. Çünkü bu tebliğ anlamındaki beyan Kur'an'ın bütünü için geçerlidir. Nitekim “eve girdiğimde Zeyd'e selam vermeyeceğim” sözünden, bu sözü söyleyenin o evde başka bir şey yapmayacağı anlamı çıkmaz.²⁹

25 Gazzâlî, *el-Mustasfâ (İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi)*, I, 188.

26 Akay, *Şâfiî Usûl Geleneğinde İmâm Şâfiî'ye Muhalif Usûlî Görüşler*, s. 75.

27 Nahl, 16/44.

28 Râzî, *el-Mahsûl fi ilmi'l-usûl*, I, 553-555.

29 Râzî, *el-Mahsûl fi ilmi'l-usûl*, I, 553-555.

İmam Şâfi'den nakledilen iki görüşten birine göre sünnetin Kur'ân'la neshi caiz değildir. Âmidî bu görüşü naklettikten sonra Eş'arî, Mutezile ve fakihlerin cumhuru-
runa göre bunun aklen caiz, şer'an da vuku bulunduğunu söyleyerek kendisi de bu
görüşe katılmaktadır. Zira "O (Peygamber) hevasından konuşmaz, onun konuştuğu
kendisine vahyolunandır." ³⁰ ayeti gereği Kur'ân ve sünnetin her ikisinin de vahiy
kaynaklı olması nedeniyle birbirini nesh etmesi aklen caizdir. Ancak kitap metlûv-
dür (tilaveti ibadet olarak meşrudur), sünnet ise gayr-i metlûvdür. Netice olarak
iki vahiyden birisiyle diğerinin hükmünün neshi aklen imkânsız değildir. Âmidî,
Kur'ân'ın sünneti neshinin şer'an vuku bulduğuna delil olarak şu örnekleri zikreder:

a. Hz. Peygamber Mekkeli müşriklerle Hudeybiye müsâlahasını yapmıştı
(6/628). Bu anlaşmaya göre onlardan Müslüman olarak gelenlerin onlara iade
edilmesi hükme bağlanmıştı. Bu sünnetle sabittir. Oysa Allah Teâlâ, "(Ey iman
edenler! Mümin kadın muhacir olarak size geldiklerinde onları imtihan edin. Al-
lah onların imanlarını daha iyi bilir.) Eğer siz onların inanmış kadınlar olduklarını
anlarsanız, onları kâfirlere geri göndermeyin" ³¹ ayetiyle Hz. Peygamber'in yaptığı
anlaşmanın iadeyle ilgili hükmünü nesh etmiştir.

b. Beyt-i Makdis'e yönelme sünnetle sabit bir hüküm olup "Ey Muhammed!
Bundan böyle yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir" ³² ayetiyle nesh olunmuştur.

c. Ramazan gecelerinde oruçlunun hanımıyla münasebette bulunması sün-
netle haram kılınmıştı. Daha sonra nâzil olan "Artık Ramazan gecelerinde eşleri-
nizle mübâşeret ediniz (ilişkide bulunabilirsiniz)" ³³ ayeti söz konusu hükmü nesh
etmiştir.

d. Aşure orucu sünnetle vacip kılınan bir oruçtu. Bu oruç, "Artık sizden kim
Ramazan ayına ulaşırsa, o gün oruç tutsun" ³⁴ ayetiyle nesh olunmuştur.

e. Namazın savaş esnasında, savaş yavaşlayıp neticeleninceye kadar tehir edil-
mesi sünnetle caizdi. Bundan dolayı Hz. Peygamber, Hendek günü namazı tehir
etmiş ve kendisini namazdan alıkoydukları için müşriklere beddua etmişti. Na-
mazın tehiriyle ilgili bu cevaz, korku namazına dair ayetle ³⁵ nesh edilmiştir. ³⁶

30 Necm, 53/3-4.

31 Mümtehine, 60/10.

32 Bakara, 2/144.

33 Bakara 2/187

34 Bakara, 2/185.

35 Bkz. Nisâ, 4/102.

36 Âmidî, *el-İhkâm*, III, 135-136.

Âmidî, Kur'ân'ın sünneti neshine karşı çıkan Şâfiî ve onun görüşünde olanların muhtemel itiraz ve delillerini şöyle serdeder:

Naklî Deliller: Kur'ân'ın sünneti nesh ettiğini kabul edenlerin bunun fiilen vuku bulmasıyla ilgili sundukları örnekler kabul edilse bile bunlardaki neshin sünnet yoluyla gerçekleştiğine dair bir engel yoktur. Şâfiî'nin Kur'ân'ın sünneti neshini inkâr etmesinin de bu doğrultuda yorumlanması gerekir.

Yüce Allah “*Resulüm sana da bu Kur'ân'ı indirdik ki insanlara kendilerine indirilene açıklayasın*” buyurarak sünneti Kur'ân için beyan kılmıştır. Şayet sünnet Kur'ân tarafından nesh edilirse beyan edici olma özelliğinden çıkar ki bu caiz değildir.³⁷

Aklî Deliller: Kur'ân'ın sünneti nesh etmesi, Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'in vaz ettiği hükümlerden razı olmadığı vehmine düşürmesinden dolayı insanların Hz. Peygamber'den uzaklaşmasına neden olacaktır. Bu da neticede insanların Hz. Peygamber'e itaat etmemesine sebep olur. Bu durum ise Yüce Allah'ın “*Hiçbir peygamberi, Allah'ın izniyle itaat edilmekten başka bir amaçla göndermedik*”³⁸ ayetinden dolayı peygamber göndermenin maksadına aykırı düşer.

Sünnet Kur'ân'la aynı cins değildir. Çünkü Kur'ân mucizedir, metlüvdür ve tilaveti cünüp kimseye haramdır. Sünnet ise böyle değildir. Kur'ân sünnetin cinsinden olmayınca onu neshetmesi mümtenedir. Tıpkı Kur'ân'ın aklî delille neshe edilmesi mümtene olduğu gibi.³⁹

Naklî delillere cevaben Âmidî şu gerekçeleri ileri sürer:

“*Resulüm sana da bu Kur'ân'ı indirdik ki insanlara kendilerine indirilene açıklayasın*” ayetiyle murad olunan genel manada tebliğdir. Çünkü bu Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı ve Kur'ân dışında risalet gereği olan her şeyi insanlara tebliğ etmesini içerir. Dolayısıyla bu ayette Kur'ân'ın sünneti nesh etmesini engelleyen bir durum söz konusu değildir.

Mezkûr ayetle murad olunanın, sadece mücmel, âmm, mutlak ve mensûhun beyanı olduğunu kabul etsek bile beyanı sadece buna özgü kılmak doğru olmaz. Burada Âmidî kanaatimizce Hz. Peygamber'in beyan dışında müstakil vaz ettiği hükümlerin bulunabileceğini ve Kur'ân tarafından neshe konu edilenlerin de bu hükümler olabileceğini ima etmektedir.⁴⁰ Neticede beyana Şâfiî'den daha geniş bir anlam yüklemektedir.

37 Âmidî, *el-İhkâm*, III, 136.

38 Nisâ 4/64.

39 Âmidî, *el-İhkâm*, III, 136-137.

40 Âmidî, *el-İhkâm*, III, 136-137.

Aklî delillere cevaben ise şu gerekçeleri ileri sürer:

Eğer sünnet vahiy kaynaklı olmayıp Hz. Peygamber'in kendinden varit olmuş olsaydı aklî olarak yöneltilen eleştiriler yerinde kabul edilebilirdi. Oysa “O (Peygamber), hevasından konuşmaz, onun konuştuğu kendisine vahyolunandır.”⁴¹ ayeti gereği Hz. Peygamber'den dini beyan sadedinde sadır olanlar da vahiy kaynaklıdır.

Şayet Kur'ân'ın sünneti nesh etmesi Hz. Peygamber tarafından meşru kılınanlara razı olunmadığı düşüncesiyle imkânsız olsaydı (aynı gerekçeyle) Kur'ân'ın Kur'ân'la, sünnetin sünnetle neshi de imkânsız olurdu. Çünkü razı olunmama durumu bunlarda da söz konusudur. Oysa bunlar arasında neshin olduğunda icma vardır. Dolayısıyla ileri sürülen gerekçe icmaya aykırıdır.

Sünnetin Kur'ân cinsinden olmadığı gerekçesine gelince Kur'ân ve sünnetten her birisi kendine has özellikleri olsa da, vahiy kaynaklı olması hususunda müşterek oldukları için cinslerinin farklı olması birbirlerini nesh etmesinin imkânsız olmasını gerektirmez.⁴²

Bütün bunlardan ortaya çıkan şu ki, gerek Fahreddin Râzî gerek Âmidî, Kur'ân'ın sünneti neshinin aklen caiz, şer'an vâkî olduğunu söyleyenlerin gerekçelerinin, aksini savunan İmam Şâfiî ve onun görüşünde olanlara göre daha kuvvetli olduğunu belirterek onun karşısında yer almışlardır.

2. Sünnetin Kur'ân'ı Nesh Etmesi

Neshi kabul eden âlimler sünnetin Kur'ân'ı nesh etmesinde görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Şâfiî ve ashabının çoğu, Zahirîlerin⁴³ ekseriyeti mütevatir de olsa sünnetin Kur'ân'ı nesh edemeyeceği görüşünü benimsemişlerdir. İki rivayetten birine göre Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir. Oysa Eş'arî ve Mutezilî'den olan mütekellim âlimlerin cumhuru, fukahadan İmam Mâlik, Ebû Hanîfe ve ashabı ve Şâfiîlerden İbn Süreyc, diğer görüşüne göre de Ahmed b. Hanbel sünnetin Kur'ân'ı nesh etmesinin aklen ve şer'an caiz olduğu görüşüne kail olmuşlardır.⁴⁴ Râzî, bu şekildeki neshin şer'an vuku bulduğunu kabul ederken,⁴⁵ Âmidî, vukuu konusunda görüş ayrılığı olduğunu belirtir.⁴⁶

41 Necm, 53/3.

42 Âmidî, *el-İhkâm*, III, 137-138.

43 Âmidî, Ehl-i Zâhirin ekserisinin bu görüşte olduğunu belirtmesine karşın İbn Hazm'a (ö. 456/1064) göre ahad sünnet, Kur'ân'ı neshedebilir. Nitekim “*Varise vasiyet yoktur*” hadisi akrabalara vasiyeti emreden” (Bakara 2/180) ayeti neshetmiştir. Bkz. İbn Hazm, *el-İhkâm*, IV, 477.

44 Âmidî, *el-İhkâm*, III, 138.

45 Râzî, *el-Mahsûl fî ilmi'l-usûl*, I, 555.

46 Âmidî, *el-İhkâm*, III, 136.

Râzî ve Âmidî sünnetin Kur'ân'ı nesh edebileceğine dair görüşün tercihe şayan olduğunu belirterek bunun aklen caiz şer'an da vâkî olduğunu belirtirler.

Onlar, Mütevatir sünnetin Kur'ân'ı nesh ettiğini kabul edenler şu delilleri ileri sürerler:

a. Zina edenlerin hapsedilmesiyle ilgili ayet⁴⁷, celde ayetiyle nesh edilmiştir. Hz. Peygamber de celde ayetin evliler hakkında olan kısmını recim uygulamayısıyla nesh etmiştir.

b. “*Varise vasiyet yoktur*”⁴⁸ hadisi akrabalara vasiyeti emreden ayeti⁴⁹ nesh etmiştir. Ancak Râzî burada bildirilen rivayetin ahad haber olduğunu ve tevatüre ulaşmadığını belirterek bu hadisin akrabalara vasiyeti emreden ayeti⁵⁰ nesh edemeyeceğini söyler.⁵¹

Râzî, Şâfiî'nin sünnetin Kur'ân'ı nesh edemeyeceği konusunda şu delilleri ileri sürdüğünü belirtir:

a. “*Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek), yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz. Allah'ın gücünün her şeye hakkıyla yettiğini bilmez misin?*”⁵²

Şâfiî'ye göre bu ayette “*bir ayeti neshettiğimiz zaman daha hayırlısını getiririz*” denilirken daha hayırlısından maksat yine Kur'ân'dır. Burada belirtilen nesih Kur'ân'ın Kur'ân'la neshidir. Yine en hayırlıdan maksat Allah'ın kelamı olması açısından hayır konusunda Kur'ân teferrüt etmiştir. Dolayısıyla sünnet Kur'ân'dan daha hayırlı olamaz.⁵³

47 Nisâ, 4/15.

48 İbn Mâce, Vasâyâ, 6.

49 Bkz. Bakara, 2/180.

50 Şâfiî'nin anlayışına göre Hz. Peygamber'in “*Vârise vasiyet yoktur*” buyurması vasiyetin nesh edildiği anlamına gelmez, bilakis vasiyetle ilgili genel hükmün geçerli olduğunu ancak mirasta pay sahibi olan varislerin hisselerinin miras ayetiyle belirlenmiş olmasından dolayı artık bunların vasiyet edilecek kimselerin kapsamı dışında tutulacağını beyan etmek içindir. Zira hadisin başında yer alan “*Biliniz ki Allah her hak sahibine hakkını vermiştir*” (Bakara 2/180) ifadesi de bunu desteklemektedir. Netice olarak “*mirasçıya vasiyet etmek yoktur*” hadisinden şunu anlıyoruz ki, miras ayetleri ana babaya ve zevceye vasiyeti bildiren ayetlerin hükmünü kaldırmıştır.

51 Râzî, *el-Mahsûl fî ilmi'l-usûl*, I, 555-556; Âmidî, *el-İhkâm*, III, 138-139.

52 Bakara, 2/106: مَا نَنْسَخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسَخُ نَأْتٍ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

53 Şâfiî'nin bu görüşüne Râzî ve Âmidî'den önce Gazâlî şu şekilde cevap verir: “Gerçekte neshedici Allah Tealâdır. Nesih Hz. Peygamber'in (sav) lisanı üzere izhar edip, onun vasıtasıyla kitabının neshini anlatan da Allah'tır. Buna Allah'tan başka kimse de güç yetiremez. Ayrıca Allah Teala bir ayeti Resulünün lisanı üzere neshedip, onun benzeri bir ayet getirdiğinde vadini tutmuş olur. Sonraki ayetin ilk ayeti neshediyor olması şart değildir. Öte yandan ayette kastedilen husus, daha hayırlı bir Kur'ân'ın getirilmesi değildir.

b. Şâfiî “*Resulüm sana da bu Kur’ân’ı indirdik ki insanlara kendilerine indirileni açıklayasın*”⁵⁴ ayetinde Allah, Hz. Peygamber’i Kur’ân’ın mübeyyini olarak vafsetti. Burada ibadetin (kulluk etmeye dair bir hükmün) nesh olunması onun kaldırılması demektir. Bir hükmün kaldırılması ise beyanın zıddıdır. Netice olarak nesih beyanın içinde değil yani beyan kapsamında değildir.

c. “*Biz bir âyeti değiştirip yerine başka bir âyet getirdiğimiz zaman -ki Allah, neyi indireceğini gayet iyi bilir- onlar Peygamber’e, “Sen ancak uyduruyorsun” derler. Hayır, onların çoğu bilmezler.*”⁵⁵ Ayetinde Yüce Allah, bir ayeti bir ayetle değiştirdiğimizde derken değiştirenin kendisi olduğunu haber vermektedir.

d. “*Âyetlerimiz kendilerine apaçık birer delil olarak okunduğunda, (öldükten sonra) bize kavuşmayı ummayanlar, ‘Ya (bize) bundan başka bir Kur’an getir veya onu değiştir’ dediler. De ki: “Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Eğer Rabbime isyan edecek olursam, elbette büyük bir günün azabından korkarım.*”⁵⁶ Bu ayet sünnetin Kur’ân’ı nesh edemeyeceğini bildirmektedir.

e. Bu nevi bir neshin kabulü (Hz. Peygamber için) töhmet ve nefreti gerekli kılar.⁵⁷

Gerek Râzî gerek Âmidî Şâfiî’nin ileri sürdüğü delillere şöyle cevap verirler:

“*Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek), yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz. Allah’ın gücünün her şeye hakkıyla yettiğini bilmez misin?*”⁵⁸ ayeti, ayetin hükmünün ayetten başkasıyla nesh edilmesinin imkânsızlığına delalet etmez. Çünkü genel manada Kur’ân’ın hepsi hayırlıdır. Bazısı diğer bazısı üzerine tafdil edilemez. Burada murad edilen teklife konu edilen hükümdür ve bununla ilgili nesihtir. Ayrıca sünnet nesh edici olduğunda daha hayırlı olanı getiren de yine Yüce Allah’tır. Hz. Peygamber sadece tebliğ edendir. Onun için ayet, nâsihin sadece Kur’ân olacağına delalet etmez.⁵⁹

Çünkü gerek kadim olarak gerekse yaratılmış olarak takdir edilsin, Kur’an’ın bir kısmı, diğer kısmından daha hayırlı olmakla vasıflanamaz. Aksine burada kastedilen, bu amelden daha hayırlı bir amel getirmek. Bir amel de ya daha kolay olduğu için ya da daha çok sevaplı olduğu için hayırlı olabilir (Gazâlî, I, 126). Geniş bilgi için bkz. Taş, “*Gazâlî ve Âmidî’nin Nesih Problemine Yaklaşımı*”, s.112.

54 Nahl, 16/ 44.

55 Nahl, 16/101: وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنزَلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

56 Yunus, 10/15: وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا إِنَّتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدَّلَهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تَلْقَائِ نَفْسِي إِنْ أَتَّبَعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابٌ يَوْمَ عَظِيمٍ

57 Râzî, *el-Mahsûl fi ilmi’l-usûl*, I, 556-557.

58 Bakara, 2/106: مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

59 Râzî, *el-Mahsûl fi ilmi’l-usûl*, I, 558; Âmidî, *el-İhkâm*, III, 142-143.

Ayette belirtilen hayır konusunda Kur'an'ın müteferrid (hayrın sadece Kur'an'a özgü) olduğunu söylemek çok isabetli değildir. Çünkü burada hayırla kast edilen hükmün meşru kılınması ve ilzamıdır. Bu konuda sünnet de aslında Kur'an gibidir. Çünkü her iki durumda da hükümleri sabit kılan Allah Teâlâdır.⁶⁰

Sünnetin Kur'an'dan daha hayırlı olamayacağı görüşüne gelince burada hayırdan murad teklif konusunda aslah/en uygun olan ve sevap konusunda enfa/en faydalı olandır. Bu durumda sünnetin içerdiği hükmün ayetin içerdiği hükümden daha hayırlı olması mümteni değildir.⁶¹

Şâfiî'nin "*Resulüm sana da bu Kur'an'ı indirdik ki insanlara kendilerine indirileni açıklayasın*"⁶² ayetinden hareketle neshin beyanın zıddı olduğu ve beyan kapsamında olmadığı görüşüne gelince Râzî'ye göre bu doğru değildir. Çünkü nesih beyana münafi değildir, bilakis nesih hükmün zamanla sınırlandırılıp tahsis edilmesidir. Âmidî'ye göre ise Hz. Peygamber'in mübeyyin olarak vasıflandırılması onun nâsîh olarak da nitelenmesini içine alır. Çünkü hükmü kaldıran (nâsîh), beyan eden kapsamındadır. Neticede nesih de beyanın bir kısmıdır.

"De ki: "Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben ancak bana vahyolunana uyarım"⁶³ ayeti gereği sünnetin Kur'an'ı nesh etmeyeceği görüşü⁶⁴ de isabetli değildir. Çünkü Râzî'ye göre bu ayet, Hz. Peygamber'in vahiy yoluyla nesihte bulunabileceğine delalet eder. Ancak ayetten vahyin sadece Kur'an olduğu anlamı çıkarılamaz.⁶⁵ Âmidî mezkur ayetin Kur'an'ın sünnetle nesh edilmeyeceğine delil gösterilmesine şöyle cevap vermektedir. "Bu ayet, bir ayetin yerine başka bir ayeti getirme hakkındadır. Yoksa o, ayetin hükmünün ayetten başka bir şeyle değiştirilmesinin imkânsızlığına delalet etmez. Diğer taraftan sünnet de vahiy kaynaklı olduğu için nesih, sünnet ile olduğunda da, Hz. Peygamber yine kendisine vahyedilene tabi olmuş olur."⁶⁶

Râzî sünnetin Kur'an'ı nesh etmesinin Hz. Peygambere töhmet ve nefrete neden olacağını da kabul etmez. Ona göre bu ihtimal "*O (Peygamber), hevasından konuşmaz. Onun konuştuğu kendisine vahyolunandır.*"⁶⁷ ayetiyle ortadan kalkmıştır.⁶⁸

60 Âmidî, *el-İhkâm*, III, 142-143.

61 Râzî, *el-Mahsûl fî ilmi'l-usûl*, I, 558; Âmidî, *el-İhkâm*, III, 142.

62 Nahl, 16/44.

63 Yunus, 10/15.

64 Başta Şîrâzî (ö. 476/1083) olmak üzere birçok fakih bu hususta İmam Şâfiî'yi desteklemiştir. Nitekim onlara göre zikri geçen ayet gereği Sünnetin Kur'an'ı neshetmesi Kur'an'ı değiştirme anlamına gelecektir ki bu caiz değildir. Bkz. Şîrâzî, *el-Lüma' fî usûli'l-fıkḥ*, s. 172.

65 Râzî, *el-Mahsûl fî ilmi'l-usûl*, I, 559.

66 Âmidî, *el-İhkâm*, III, 142.

67 Necm, 53/3-4.

68 Râzî, *el-Mahsûl fî ilmi'l-usûl*, I, 558,559; Âmidî, *el-İhkâm*, III, 139-140.

Âmidî, Râzî'den farklı olarak Şâfiî'nin şu iki akli delili ileri sürdüğünü belirterek şu değerlendirmede bulunmuştur:

a. Şâfiî'ye göre Yüce Allah'ın "*Peygamber size ne verirse onu alınız, sizi neyden de sakındırırsa ondan da geri durunuz*"⁶⁹ ayeti ile sünnete ittiba vacip olmuştur. Ancak "*Artık ona (Hz. Peygamber'e) tâbî olunuz*"⁷⁰ ayeti sünnetin Kur'an'ın fer'i olduğuna delalet etmektedir. Fer' ise aslı iptal ve iskât edemez (nesh edemez). Âmidî ise sünnetle kaldırılanın Kur'an'ın fer'i olmadığını belirterek gerçekte sünnetin Kur'an'ı değil, onun hükmünü kaldırdığını söylemektedir. Ayrıca zikrettikleri ayetler kendi aleyhlerine hüccettir. Çünkü Kur'an, Hz. Peygamber'in getirdiklerini almanın ve ona ittiba etmenin vücubuna delalet etmektedir.

b. Şâfiî Muaz hadisini delil göstererek Kur'an'ın sünnetten daha kuvvetli olduğunu iler sürer. Çünkü Muâz b. Cebel amel konusunda Kur'an'ı sünnete takdim etti. Hz. Peygamber de bunu ikrar etti. Bu Kur'an'ın sünnetten daha kuvvetli olduğunun delilidir. Şâfiî'ye göre Kur'an lafız, nazım ve hüküm yönünden sünnetten kuvvetlidir. Çünkü o mucizdir. Ayrıca onun tilaveti ve satırlarına dokunmak için cünüblük ve hayızdan beri olmak gerekir. Bu itibarla daha kuvvetli olanın daha zayıfla kaldırılması caiz olmaz. Âmidî bunları kabul etmekle beraber her ayetin delaletinin diğer delillerin delaletinden daha kuvvetli olduğuna işaret eden bir şey yoktur, demektedir. Nitekim Kur'an'ın âmm lafzı ile has olan mütevatir sünnet tearuz ettiğinde sünnet onun üzerine takdim edilir. Aynı şekilde bir ayet akli bir delil ile tearuz etse akli delil ayet üzerine hâkim olur. (Burada hemen belirtelim ki bu tavrı ve metodu Eş'arî gelenek içerisinde bu kadar net ifade etme cesareti gösteren kelamcı yok denecek kadar azdır.) Bundan dolayı bir ayetin hükmünün sünnet delili ile kaldırılması imkânsız değildir. Nesh edici sünnet, ayetin muktezasına muarız olmayıp onu da nefyetmez. Bilakis onu açıklayıcı ve tahsis edicidir.⁷¹

SONUÇ

Nesih denklemler arasında olur diyen Şâfiî'nin aksine Râzî ve Âmidî'ye göre, teorik olarak mütevatir sünnetin Kur'an'ı nesh etmesi mümkündür. Çünkü dini beyan sadedinde Hz. Peygamber'den sadır olan hususlar (sünnet) da vahye dayanır ya da vahyin onayından geçmiştir. Ancak bunun pratikte vuku bulup bulmadığı tartışma konusu olmuştur. Kur'an'ın beyanını sünnetin en temel işlevi olarak gören

69 Haşr, 59/7.

70 Enâm, 6/153.

71 Âmidî, *el-İhkâm*, III, 141-144.

İmam Şâfiî, Kur'an'ın sünneti neshine ve sünnetin Kur'an'ı neshine karşı çıkmıştır. Oysa âlimlerin ekserisi ikisinin de vahye dayandığı gerekçesiyle bu tür neshi kabul etmişlerdir. Füruda Şâfiî mezhebine mensup olan Fahreddin er-Râzî ve Âmidî, mezhep imamlarının aksine bu grup içerisinde yer almışlardır. Özellikle bu konuları işlerken Mutezile ve Eş'arî kelamcılara atıfta bulunarak ve kendilerinin mütekellim vasıflarını öne çıkararak bu özelliklerini fıkha dair mezhep mensubiyetine öncelemişlerdir. Çünkü diğer görüşleri naklederken “fukahadan Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel şunları söylüyor” diyerek kendilerini Eş'arî mütekellimin sınıfı içerisinde değerlendirmişlerdir. Özellikle Âmidî delil anlayışında akli delilin yeri geldiğinde ayete hâkim olabileceğini belirterek Eş'arî kelamcılar içerisinde aykırılığı ile temayüz eden bir konuma sahip olmuştur. Nitekim o döneme kadar bu tavrı ve metodu Eş'arî gelenek içerisinde bu kadar sarıh ifade etme cesareti gösteren kelamcı yok denecek kadar azdır. Bu bağlamda gerek Râzî gerekse Âmidî Şâfiî mezhebi usul anlayışının ehl-i hadis düşüncesinden ehl-i reye yaklaşmasında önemli rol oynamışlar ve haklı olarak mütekellimin usul metodunun sistematik olarak oluşumuna da büyük katkı sağlamışlardır. İşte onların bu tutumu Şâfiî'ye yönelttikleri eleştirilerde ve nesih anlayışında da tezahür etmiştir. Sonuç olarak Eş'arî mütekellim usûlcülerin genelde Şâfiî usûl anlayışının oluşumuna özelde ise nesih teorisinin evrilip gelişmesinde önemli katkıları olmuştur.

Diğer taraftan günümüzde konuyla ilgili yapılan bazı çalışmalarda öne çıkan, Şafii'nin nesih denkler arasında olur görüşünün, uygulanması durumunda bunun günümüz yasama anlayışıyla paralellik arz edeceği tezidir. Buna göre her şer'î delilin ancak kendi dengi bir şer'î delille neshi kabul edildiğinde bu, yasama faaliyetinde kendisine yasama yetkisi tanınan her birimin diğerinin yetki alanına müdahale durumunu ortadan kaldıracağı yönünde bir çıkarıma kadar uzanmıştır. Bu şekilde bir kıyas uygun olmayıp bu yaklaşım mezhep imamının otoritesinin sarsılmamasına dönük savunmacı bir düşünceyi çağrıştırmaktadır.

Kaynakça

- Akay, İhsan “Edille-i Erbaa Bağlamında Şâfiî Usûl Geleneğinde İmâm Şâfiî'ye Muhalif Metodolojik Görüşler” *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 16, sayı 1, ss.289-342, 2014.
- Akay, İhsan, *Şâfiî Usûl Geleneğinde İmâm Şâfiî'ye Muhalif Usûlî Görüşler*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2018, s. 69.
- Âmidî, Seyfüddin Ali b. Muhammed b. Sâlim es-Sa'lebî. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut ts. I-IV.
- Bahrülulûm el-Leknevî, Ebû'l-Ayyaş Muhammed Abdülalî b. Nizâmüddin b. Kutbiddin el-Ensârî es-Sihâlevî, *Fevâtihu'r-rahamât şerhu Müsellemü's-sübût*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2002, I-II.

- Beroje, Sahip, "İmâm Şâfiî'nin Nesh Anlayışı ve ilk Şâfiî usûlcülerin Buna Yönelik Eleştirileri", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 9, sayı 1, ss. 53-82, 2007.
- Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknüddîn, *el-Burhân fî usûli'l-fıkh*, thk. Salâh b. Muhammed b. Uveyda, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1997, I-II.
- Çetin, Abdurrahman, "Nesih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXII, TDV Yayınları, Ankara 2006, 579-581.
- Eşit, Davut, *Şâfiî Fıkıh Usûlünün Gelişimi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2019.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid, *el-Mustasfâ (İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi)*, çev. Yunus Apaydın, Rey Yayıncılık, Kayseri 1994.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-İhkâm*, (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), yy, ty. I-VIII.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mukerrem b. 'Alî b. Ahmed el-Ensârî, *Lisânu'l 'Arab*, thk. 'Amir Ahmed Haydar, Dâru'l Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1971, I-X.
- İsfahânî, Râgıb, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, tah. Saffân Adnan Davudî, Dâru'l-Kalem, Dimeşk 2009.
- Koca, Ferhat, "Nesih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXII, TDV Yayınları, Ankara 2006, 582-583.
- Nazlıgül, Habil, *İmam eş-Şâfiî'nin Hadis Kültürümüzdeki Yeri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, 1993.
- Okuyucu, Nail, "Şâfiî'nin Kaynak İçerisinde Nesih Teorisi ve Şâfiî Fıkıh Geleneğinde Yorumlanmış Biçimleri", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 43 (2020), ss.1-44.
- Râzî, Fahreddin, *el-Mahsûl fî ilmi'l-usûl*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1988, I-II.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed, *Usûlü's-Serahsî*, thk. Ebü'l-vefâ el- Afgânî, Kahraman Yayınları, İstanbul 1984.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris, *er-Risâle*, thk. Muhammed Seyyid Geylânî, Kültür Yay., yy., ts.
- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Ali b. Yûsuf, *el-Lüma' fî usûli'l-fıkh*, thk. Abdulkâdir el-Hatîb el-Huseynî, Mektebetü Nizâm, Bahreyn ty.
- Taş, Aydın, "Gazâlî ve Âmidî'nin Nesih Problemine Yaklaşımı", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 15: 2, Elazığ 2010, ss. 91-126.
- Zerkeşi, Bedreddin, *el-Bahrü'l-muhîr fî usûli'l-fıkh*, b.y., Kuveyt 1413/1992, I-VI.
- Zeydân, Abdülkerim, *el-Vecîz fî usûli'l-fıkh*, Dersâadet, İstanbul, ts.